

EVŽEN KOČENDA

Pavel Raszka

Dva životy
jednoho malíře

KAROLINUM

Pavel Raszka

Dva životy jednoho malíře

Evžen Kočenda

Recenzovali:

Jana Geršlová (Evropská výzkumná univerzita Ostrava)

Josef Tomeš (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd
České republiky)

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

Redakce Jan Havlíček

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Tato monografie vznikla v rámci systému
podpory fakultních monografií Fakulty sociálních věd
Univerzity Karlovy.

© Univerzita Karlova, 2025

© Evžen Kočenda, 2025

ISBN 978-80-246-6042-4

ISBN 978-80-246-6069-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Ludmile, Lindě, Monice a Pavlovi

Obsah

Úvod	/9
Dětství	/15
Mládí a učení	/22
Propletený život	/31
Mezi Ostravou a Beskydami	/41
Cesta na jih: Benátky a Jugoslávie (1935)	/49
Paříž (1937)	/65
Berlín (1938)	/75
Dům v horách	/81
Válka	/89
Po válce	/105
Zamotané období	/109
Přechody	/115
Padesátá léta	/121
Soud	/138
Stále se něco děje	/147
1968	/156
A dál křížem krážem	/163
Životní bilance	/171
Barvy & spol.	/179
Poslední obraz	/183
Poté...	/185
Epilog	/189
 Přílohy	 /191
 Literatura	 /210
Seznam vyobrazení v obrazové příloze	/220

Úvod

Raszka je polský název malého zpěvného ptáčka, kterému u nás říkáme červenka. Raszka je také polský zastaralý lidový výraz pro hašteřivou ženu, zřejmě odvozený od rachotivých zvuků, jež tento ptáček někdy při zpěvu vydává.¹

Odhlédneme-li od malých opeřenců, „raszka“ je především příjmení našeho skvělého malíře, jímž byl krajinář Pavel Raszka. A tato kniha se snaží dokumentovat jeho životní příběh. Dva životy odkazují na příběh malíře v kontextu ekonomických procesů a hlubokých politických změn. První část spadá do období demokracie a hospodářského rozmachu v období první republiky. Druhá část do období budování socialismu a řízení ekonomiky. Dva životy odrážejí také dvě ženy, s nimiž založil dvě rodiny a které mu byly oporou.

Následující text tak představuje především mikrohistorickou sondu do života osobnosti malíře. Výsledek je pak kombinací tří rovin. Na straně jedné jde o populárně naučnou knihu badatelského dobrodružství s cílem prezentovat osobnost malíře a jeho tvorbu. Činím tak co nejpřesněji, na základě faktů a pramenů, a v souladu s praxí. V knize je tak pouze minimální prostor pro dohady, a pokud existují, pak jsou založeny na reálných podkladech.

1) Červenka obecná (*Erithacus rubecula*, polsky „raszka“) je drobný šedavý ptáček s červenou náprsenkou (Oliva 2004; WSJP 2007), kterého Česká společnost ornitologická vyhlásila Ptákem roku 2016. Jeho lidové názvy jsou: čermák, čermáček, hudačka, čerkýnka, na Moravě rážka nebo ražka (Vermouzek 2016). Moravské lidové názvy přesně korelují s oficiálním názvem polským a také s regionální jazykovou shodou, kdy „raška je na Valašsku červenka“ (Knappová 2002, 9). Spojení výrazu raszka s „hašteřivou ženou“ uvádí Moldanová (1983, 189) a rachotivé zvuky popisuje Kotík (1894, 79).

Na straně druhé jsem se snažil zahrnout do příběhu malíře aspekty společenského kontextu. Mikrohistorická sonda je tak propojena nejen s velkými událostmi republikového, a někdy i světového dění, ale také soustavně s hospodářskou situací a politicko-ekonomickým vývojem v zemi během období mnoha desetiletí. Tato rovina knihy splňuje požadavky a podmínky vědeckého přístupu, je kompletně postavena na ověřitelných skutečnostech, které propojuje, a doplňuje osobní příběh souvislostmi z širokého záběru odborné literatury. I přesto jsem přesvědčen, že tento aspekt neubírá knize na čtivosti. Ostatně se často snáším odlehčit tuto rovinu knihy uváděním mnoha drobných zajímavých reálií, které umožňují vcítit se do dobové každodennosti.

A za třetí, i když tato kniha není primárně odbornou uměnovědnou monografií, nachází se v ní množství informací, popisů a hodnocení souvisejících s malířovou tvorbou. Přestože mé profesní zázemí spočívá především v oblasti ekonomie, více než čtyři desítky let návštěv galerií a výstav obrazů na šesti světadílech mě mnohému naučily.

V knize jsem se snažil co možná nejpresněji zrekonstruovat život malíře na základě drobných literárních zmínek, vyprávění pamětníků, pramenů, které mi poskytli či zapůjčili příbuzní malíře – ať už se jedná o cennou korespondenci, rodinné fotografie či zdánlivě bezcenné drobnosti, jako jsou například jízdenky po Evropě. Text tak obsahuje sesbírané a uspořádané prameny, popis životní a profesní dráhy malíře a řadu citací z korespondence či vzpomínek, které ilustrují každodennost a obyčejný život v různých obdobích a zeměpisných lokacích. Ve snaze využít co největšího množství informací se v textu někdy objevují i relativně méně podstatné skutečnosti. Avšak životy jednotlivců nejsou tvořeny jen individuálně zásadními událostmi. Naopak, všední dny se svými každodennostmi jsou v jejich životech zastoupeny daleko častěji. Proto věřím, že i méně podstatné události mají v jejich popisu své místo.

Pavel Raszka se narodil v roce 1907 v Místku do rodiny krejčího. Již jako malý chlapec se rád toulával v přírodě. Brzy začal kreslit a později malovat. Od třinácti let pracoval u svého strýce, slezského malíře Józefa Raszky. Více než dva roky vedl ateliéry profesora Sokiranského v Petřvaldě. Později měl vlastní ateliér v Ostravě. V roce 1933 se oženil s Ludmilou Sedmidubskou, s níž

v roce 1935 cestovali v Itálii a Jugoslávii. V roce 1937 žili nějaký čas v Paříži. Na těchto cestách Raszka vytvořil řadu obrazů. Před druhou světovou válkou Raszka často své obrazy vystavoval a vybudoval si ještě jako mladý malíř pozici úspěšného krajináře.

Krátce před válkou začali Raszkoví se stavbou roubené chalupy v Beskydech a narodila se jim dcera Ludmila. Během války žila Raszková rodina v domě pod Pustevnami. Několik let po válce došlo mezi Raszkovými k rozchodu. Raszka se poté přestěhoval do Brna a začal žít se Zdenou Kocmanovou, kterou si vzal za ženu v roce 1951. Spolu měli dvě děti, Pavla a Alenu. V padesátých a šedesátých letech Raszka cestoval jen na kratší cesty, převážně do bývalých socialistických zemí.

Během cest stále tvořil. Těžištěm jeho inspirace však zůstávala oblast Beskyd. Vzhledem ke své nekonformitě vůči tehdejšímu režimu nebyl členem oficiálních uměleckých struktur a téměř nevystavoval. Poslední výstava za jeho života se příznačně konala v létě roku 1968. Tvořivý život Pavla Raszky skončil v Brně roku 1979. Jeho díla se přesto dočkala dalších výstav, naposled v rámci dvougenerační výstavy spolu s obrazy jeho vnučky Moniky počátkem roku 2018 v Novoměstské galerii v Praze.

Kniha o malíři je koncipována podle časové osy a je členěna do kapitol, které mapují život, cesty a důležité životní etapy Pavla Raszky na pozadí hospodářského vývoje a politických událostí. Jako podklady mi posloužila relevantní odborná literatura, novinové články, osobní i oficiální korespondence, osobní zápisky, orální a psané vzpomínky členů jeho rodiny a také obchodní a úřední záznamy z cest. Text je doplněn bohatým fotografickým a obrazovým materiálem souvisejícím s popisovanými událostmi.

Při psaní také uvádím konkrétní jména lidí, buď proto, že mi osobně poskytli různé informace vztahující se k životnímu příběhu malíře Raszky, případně jejich jména cituji z různých podkladů a dokumentů v souladu s Občanským zákoníkem (2012). V obrazovém materiálu jsou rovněž četné fotografie osob. Černobílé fotografie pocházejí z osobních archivů obou Raszkových rodin.

Knihu jsem začal psát pod dojmem čiré krásy Raszkových olejomalb, pastelů, kreseb a akvarelů. Nejprve to bylo nutkání, které se později proměnilo v nutnost. Vzhledem k mé vlastní práci mi psaní šlo pomalu. Pokračoval jsem nesoustavně na různých místech doma i v zahraničí. Všude, kde jsem měl chvíli čas

a odpoutal se od psaní odborných článků, které jsou součástí mé profese, jsem si psal poznámky či dělal rešerše.

Při práci na knize jsem měl štěstí, že se mi dostalo pomoci řady lidí. Chtěl bych jim všem velmi poděkovat!

Nejprve chci poděkovat těm, které s malířem pojí rodinná pouta a v závorce uvádím jejich vzájemný vztah. Ludmila Vystrčilová (dcera) a Linda Uhri (snacha) mi poskytly zásadní a nesmírně cenné informace v podobě svých osobních vzpomínek, bez nichž by tato kniha postrádala důležitý faktor života, jenž dominuje jejímu názvu. Monika Kočendová (vnučka) mi mnohokrát dobře poradila v uměleckých záležitostech popisovaných v knize, pomohla mi s výběrem fotografií a nekonečně trpělivě mi naslouchala, když jsem jí vyprávěl, o čem píši. Hedvika Marie Kočendová (pravnučka) mi pomohla s digitalizací velkého počtu korespondence. Pavel Raszka (vnuk) mi pomohl s množstvím písemných podkladů, digitalizací fotografií a naše debaty při dobrém víně přinesly mnoho zajímavých podnětů, které jsem v knize zúročil. Viktor Veselý (pravnuček) mi dal užitečné připomínky a pomohl mi s doplnění podkladů pro obrazovou přílohu.

Moje maminka Marie Kočendová mi pomohla s datací vzpomínky v epilogu.

Mé poděkování patří také ochotným lidem, kteří mi pomohli nalézt či objasnit různé informace nebo prozkoumat slepé uličky, v nichž se přesné informace nalézt nezdařilo. Mnohdy jsem se také díky nim naučil nové věci, které jsem neznal, nebo mi byli jinak nápomocni při psaní knihy. Jejich pomoci si velmi vážím, a abych nikoho neurazil, uvádím jejich jména abecedně. Kde je to vhodné uvádím v závorce i příslušnou instituci: Ing. Peter Albrecht, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně), Zuzana Bakošová, Andrea Bucella (Porti di Venezia), Alessandro Chiari (Univerzita Karlova), Alberto Chinellato (Comune di Venezia), prof. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D. (Univerzita Karlova), JUDr. Martin Dostál (advokát, Praha), Mgr. Alena Figarová (Muzeum ve Frenštátě pod Radhoštěm), Mgr. Marta Filipová, Ph.D. (Masarykova Univerzita, Brno), Rossella Guerrato (Città metropolitana di Venezia), Mgr. Lenka Chobotová (Státní okresní archiv Nový Jičín), doc. Ing. Svatopluk Kapouněk, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně), Mgr. Tomáš Karkoszka (Archiv města Ostravy), Ana Kaznačič Skurić (Pomorski muzej, Dubrovnik), Mgr. Karolína Košťálová (Národní knihovna ČR v Praze),

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D. (Zemský archiv v Opavě), Mgr. Renata Kuprová (Národní archiv ČR, Praha), Mgr. Pavla Machalíková, Ph.D. (Ústav dějin umění AV ČR, Praha), Jacek Nowak (fotograf, Bydgoszcz), Zdeněk Parma, Mgr. Gabriela Pelikánová (Galerie výtvarného umění v Ostravě), Jitka Procházková (Univerzita Karlova), Pavel Raab (Klub historické a vojenské techniky v AČR), Mgr. Tereza Osmančíková, Ph.D., a Ing. Vítězslav Raszka, Ph.D. (Národní divadlo moravskoslezské v Ostravě), Mgr. Kateřina Sisková a Mgr. Pavlína Szöke (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě), Milena Michaela Štěpánková (Moravská zemská knihovna v Brně).

Velmi si cením konstruktivních i kritických komentářů a doporučení od oponentů knihy, jimiž byli prof. PhDr. Jana Geršlová, CSc. (Evropská výzkumná univerzita Ostrava), PhDr. Josef Tomeš, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha) a anonymní recenzent v oboru historie umění. Jejich rady mi pomohly zlepšit odbornou úroveň textu.

Na závěr chci poděkovat své ženě Monice, za vše.

Zasněžená roubená chalupa v Beskydech. Raszkův domov i ateliér.

Dětství

Životní příběh Pavla Raszky se započal 23. dubna 1907, kdy se narodil v Místku, městečku na pomezí Moravy a Slezska v tehdejší Rakousko-uherské monarchii.² Jako chlapec prožil první světovou válku a malířem se stal v době První republiky. Maloval během druhé světové války a protektorátu. Pilně tvořil i v temné poválečné době budování „šťastných zítřků“ a poslední obrazy namaloval na konci trpkého období normalizace let sedmdesátých. I když děti obvykle nevnímají realitu stejně jako dospělí, Raszka své dětství ve svých zápiscích často popisuje v návaznosti na dění ve světě kolem, protože je psal až jako dospělý. A právě těmito vzpomínkami je dobré začít jeho životní příběh.

Raszkovy zápisky z dětství jsou souborem impresí, jak na malíře v jeho dětském věku asi nejvíce zapůsobily. Začínají ostatně jako vzpomínky, neboť je malíř i takto uvádí: „Vysoko v horách, na kraji lesa stojí chaloupka, červenou střechu má, jak trpaslík stojí a do dálek hledí“ (Raszka 1938). Jedná se o chalupu, kterou si později postavil v Beskydech se svou první ženou: „V tom domku je žena, já a můj pes. Je prosinec, venku vítr fičí a poletuje sníh, barvy mizí, stala se změna, krajina vypadá jak bábovka pocukřená“ (Raszka 1938)

Tyto zápisky vznikly s největší pravděpodobností v prosinci roku 1938 neboť téhož roku nejspíše započal Raszka se základy stavby roubeného domu v horách. V prosinci 1939 již měli Raszkovi malou jednoměsíční dcerku, ale jelikož „v tom domku je žena, já a můj pes“ (Raszka 1938), nejedná se zřejmě o prosinec 1939. Mohou to však být také malířovy imaginace vedoucí k zasažení vzpomínek do barevně neutrálního prostředí, které je tak vděčné na „zimních“ obrazech.

2) Ke spojení sousedních měst na nynější Frýdek-Místek došlo v roce 1943.